

засад дослідження / О.С. Цокур //Гендерна освіта - ресурс розвитку паритетної демократії / Ред. наук. кол. В.П. Кравець та ін.- Тернопіль, 2011. - С.640-646.

10. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (Науково-практичний коментар) / за ред. О. М. Рудневої. - Х. : Східно-регіон. центр гуман.-осв. ініціатив, 2005. - 160 с.

УДК [378.147+37.013.78]:008

СУТНІСТЬ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ, КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ ЇЇ СФОРМОВАНOSTI У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Гуренко О.І., докторант

Бердянський державний педагогічний університет

У статті розкрито сутність полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога, подано авторське визначення та структурні компоненти (мотиваційно-ціннісний, особистісний, когнітивний, комунікативний, діяльнісно-поведінковий та рефлексивний), охарактеризовано критерії, показники та рівні її сформованості.

Ключові слова: соціальний педагог, полікультурна компетентність, полікультурна компетентність майбутніх соціальних педагогів.

Gurenko O.I. СУЩНОСТЬ ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ, КРИТЕРИИ И УРОВНИ ЕЕ СФОРМИРОВАННОСТИ У БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ / Бердянский государственный педагогический университет, Украина.

В статье раскрыта сущность поликультурной компетентности будущего социального педагога, дано авторское определение и структурные компоненты (мотивационно-ценностный, личностный, когнитивный, коммуникативный, деятельностно-поведенческий и рефлексивный), охарактеризованы критерии, показатели и уровни ее сформированности.

Ключевые слова: социальный педагог, поликультурная компетентность, поликультурная компетентность будущих социальных педагогов.

Gurenko O. THE ESSENCE OF MULTICULTURAL COMPETENCE, CRITERIA AND LEVELS OF ITS FORM FOR THE FUTURE SOCIAL TEACHERS / Berdyansk State Pedagogical University, Ukraine.

The essence of multicultural competence for the future social teacher opened in article, author's definition and structural components (motivation and valued, personality, cognitive, communicative, activity and conduct, reflection) was given, criteria, indexes and levels of its form was describe.

Key words: social teacher, multicultural competence, multicultural competence for the future social teachers.

Глобалізаційні та інтеграційні процеси, що відбуваються в сучасному світі й до яких долучається Україна, обумовлюють необхідність розв'язання проблеми виховання громадянина, здатного до відродження, збереження та примноження добробуту Батьківщини, цінностей вітчизняної культури; формування особистості, готової до взаємодії в багатокультурному просторі, що передбачає сформованість світоглядних позицій, сприйняття культурного плюралізму, загальнолюдських цінностей, позитивного ставлення до представників інших етносів, релігій, культур, духовної гнучкості, розуміння необхідності компромісів, почуття поваги до людини незалежно від її національного чи соціального походження; здатної до міжкультурної комунікації та взаємодії на засадах толерантності.

У контексті порушеної проблеми нагального вирішення потребує питання підготовки майбутніх педагогів до роботи в полікультурному соціумі. Результатом такої підготовки у виші є сформованість полікультурної компетентності.

Останнім часом здійснені фундаментальні дослідження, присвячені вивченню проблеми професійної компетентності працівників системи освіти (К. Баханов, О. Безпалько, І. Бех, Г. Беленька, С. Вітвицька, Л. Воротняк, Д. Годлевська, І. Гудзик, В. Гура, Л. Долинська, М. Докторович, Л. Завацька, І. Зимня, І. Зязюн, А. Капська, І. Козич, В. Котляр, В. Кремінь, Г. Локарева, О. Пометун, О. Савченко, А. Сущенко, С. Якименко та ін.).

Поміж цих праць є низка досліджень, у яких розкривається сутність, структура професійної компетентності соціального педагога та шляхи її формування в умовах вишу. Так, професійну компетентність соціального педагога як багатогранну характеристику особистості, що своєю багатокомпонентністю охоплює всю множини та глибину функціонування особистості в соціумі, розглядає у своєму дослідженні М. Докторович [1, с. 62].

Науковець А. Капська вважає, що компетентність соціального працівника і соціального педагога у конкретній сфері діяльності можна розглядати як міру професіоналізму. Професійна компетентність характеризується наявністю комплексу знань, умінь, навичок, психологічних якостей, професійних позицій та акмеологічних варіантів та включає особистісні якості, що визначають стиль поведінки соціального педагога [2, с. 9-15].

Проблема формування професійної компетентності соціального педагога ґрунтовно розкрита російськими науковцями (В. Гура, Т. Скуднова, С. Шалова, М. Целих, Л. Кобишева, В. Бородулін, С. Котлярова, О. Помянтовський, В. Шаповалова) [3].

У контексті порушеної проблеми особливої актуальності та значущості набуває питання професійної підготовки соціальних педагогів до роботи в багатонаціональному суспільстві. Адже саме ці фахівці постійно співпрацюють із представниками різних культур (соціальні групи за етнічною, релігійною, статевою ознакою тощо), надають їм необхідну соціальну допомогу, створюючи умови для соціальної адаптації в новому полікультурному середовищі та попереджаючи виникнення культурної маргінальності, релігійної та етнічної інтолерантності, гендерної нерівності, негативних упереджень щодо сільської культури тощо.

Зміст та методика підготовки соціальних педагогів у вищому педагогічному навчальному закладі повинні бути зорієнтовані на формування в них полікультурної компетентності.

Мета статті полягає у розкритті сутності полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога, характеристикі критеріїв та рівнів її сформованості. Завдання статті: розкрити сутнісні ознаки структурних компонентів полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів; охарактеризувати критерії, показники та рівні її сформованості.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що поняття й зміст полікультурної компетентності активно розглядається західними (А. Фернхем, П. Фрер та ін.), російськими (І. Васютенкова, Т. Гурьянова, Є. Милосердова та ін.) та вітчизняними дослідниками (Р. Агадуллін, К. Баханов, Л. Воротняк, Л. Галуза, Л. Гончаренко, Л. Перетяга, І. Соколова, М. Сімоненко, Л. Чередниченко, Н. Якса та ін.).

Більшість дослідників розглядає феномен полікультурної компетентності як складне багатокомпонентне особистісне утворення, результат полікультурної освіти та невід'ємний компонент професійної компетентності. Так, Т. Гурьянова визначає її як інтегративну якість особистості майбутнього спеціаліста, що формується в процесі навчання та включає систему полікультурних знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, полікультурних рис, досвіду, соціальних норм і правил поведінки, необхідних для повсякденного життя й діяльності в полікультурному суспільстві й

здатних реалізуватися у вмінні вирішувати завдання професійної діяльності в процесі позитивної взаємодії з представниками різних культур (національностей, рас, вірувань, соціальних груп) [4]; Л. Перетяга – як складне багатокomпонентне особистісне утворення, результат полікультурної освіти, який ґрунтується на засадах теоретичних знань та об'єктивних уявлень про етнокультурне різноманіття світу, підкреслює, що вона реалізується через уміння, навички і моделі поведінки, які забезпечують взаємодію з представниками різних народів і культур на основі позитивного (толерантного) ставлення до них, а також у процесі набуття досвіду міжкультурної взаємодії [5]. Науковці В. Кузьменко та Л. Гончаренко вважають, що полікультурна компетентність педагога входить у структуру його професійної компетентності й розуміється як здатність особистості жити й діяти в багатокультурному середовищі. До її структурних елементів входять полікультурна грамотність, уміння використовувати свої знання в педагогічній діяльності, професійно значущі особистісні якості [6, с. 17-19].

Цікавим для нашого дослідження є визначення полікультурної компетентності майбутнього вчителя, сформульоване Л. Чередниченко, як інтегрованого професійно-особистісного утворення, результативного компонента професійної підготовки, що обумовлює готовність майбутнього вчителя до ефективного здійснення педагогічної діяльності у багатонаціональному середовищі. Полікультурна компетентність педагога передбачає усвідомлення своїх заохочень (потреб, інтересів, прагнень, ціннісних орієнтацій) до роботи в поліетнічному середовищі та складається з набутих теоретичних знань про етнічну та культурну багатоманітність світу, сформованих умінь побудови позитивної міжкультурної взаємодії з представниками різних етнічних груп і здійснення полікультурно-орієнтованої роботи в закладах освіти, а також розвиненого комплексу значущих професійно-особистісних якостей учителя, що сприятимуть його успішній професійній реалізації у полікультурному освітньому просторі [7, с. 32-36].

Проведений аналіз праць свідчить про однаковість науковців щодо необхідності формування полікультурної компетентності майбутніх педагогів як важливої складової їх професійної освіти. Втім, будучи достатньо розкритою у зарубіжних та вітчизняних дослідженнях, проблема полікультурної компетентності дотична переважно до питань її формування у майбутнього педагога (як правило, вчителя-предметника) і майже не розглядалась у царині професійної освіти соціального педагога.

Близьким до нашого розуміння сутності полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога є дослідження цього феномена у контексті історичної освіти. Так, К. Баханов, П. Вербицька, І. Костюк та інші розглядають полікультурну (соціокультурну) компетентність як комплекс особистісних якостей, що дає змогу особистості ефективно функціонувати в умовах багатокультурного суспільства. Науковці вважають, що, з одного боку, полікультурна компетентність є відкритою системою, структурним компонентом загальної системи компетентностей, володіння якими необхідно молодій людині у полікультурному демократичному суспільстві. З іншого боку, структура полікультурної компетентності має свої особливості, які зумовлені життєдіяльністю людини в суспільстві. Усі компоненти полікультурної компетентності (знання, вміння, навички, здатності, мотиви, цінності, переконання, досвід, особисті якості) взаємопов'язані через поняття культурного і соціального контекстів, тому оволодіння ними має відбуватися комплексно. Якщо контекст культури передбачає знання різних культурно-історичних традицій, моделей культурної ідентичності, то соціальний контекст – знання соціальних умов взаємодії та набуття різних моделей соціокультурної ідентичності. Відтак, полікультурна компетентність є сукупністю здатностей особистості усвідомлено враховувати знання соціального і культурного контекстів у процесі міжкультурного діалогу. У структурі компетентності виокремлюють три основні компоненти: 1) когнітивний (пізнавальний), пов'язаний зі

знаннями і способами їх отримання; 2) аксіологічний (ціннісний), що визначається мотивами й установками особистості; 3) діяльнісний, пов'язаний з процесом становлення умінь і навичок на основі отриманих знань і способами реалізації цих умінь [8, с. 110-11].

Враховуючи ознаки полікультурної компетентності, названі та схарактеризовані дослідниками, ми представляємо авторське визначення та структуру цього феномена. Отже, полікультурна компетентність майбутнього соціального педагога – це інтегративна якість особистості майбутнього фахівця, що формується в процесі полікультурної освіти у ВНЗ та включає систему відповідних знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, психічних властивостей, досвіду дотримання соціальних норм і правил поведінки, необхідних для повсякденного життя й професійної діяльності в сучасному багатокультурному суспільстві, й відображається в комплексі здатностей ефективно вирішувати завдання професійної соціально-педагогічної діяльності на основі позитивної взаємодії із представниками різних культур.

Розглянемо структуру полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога з урахуванням специфіки його діяльності в одному з різновидів полікультурного суспільства – поліетнічному. У структурі полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога ми виокремлюємо такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, особистісний, когнітивний, діялісно-поведінковий, комунікативний та рефлексивний.

Мотиваційно-ціннісний компонент полікультурної компетентності має на меті формування емоційної культури саморозвитку в полікультурному середовищі та представлений базовими загальнолюдськими і демократичними цінностями, які характеризуються сформованістю в соціальних педагогів визнання універсальності основних прав і прав людини будь-якої національності; поваги до людської гідності та свободи, незалежно від її національної приналежності, віросповідання; прийняття соціальної, культурної, релігійної різноманітності суспільства; усвідомлення важливості громадянського діалогу у полікультурному суспільстві; заперечення ксенофобії та дискримінації; визнання побудови міжетнічної комунікації на основі принципу толерантності; переваги конструктивного розв'язання міжетнічних конфліктів тощо.

Особистісний компонент полікультурної компетентності представлений сукупністю особистісних здатностей майбутнього соціального педагога, які виражаються певними психологічними якостями й уможливають здійснення професійної діяльності у полікультурному соціумі на ментальному рівні. Це: гнучкість (здатність адаптуватися до змінних ситуацій міжкультурної взаємодії); комунікабельність (відкритість до спілкування і бажання будувати діалог з представниками різних національностей); гуманістичний характер спілкування (прояв поваги до клієнта, незалежно від його етнічного походження, щирість, тактовність, доброзичливість, взаєморозуміння у спілкуванні); емпатійність (здатність емоційно відгукватися на проблеми, що спричиняють конфлікти на міжнаціональному підґрунті); етнічна толерантність (сприйняття культурного плюралізму, поважне ставлення до іншої думки, психологічна готовність до взаємодії із представниками інших національностей на основі терпимості та згоди); усвідомлення себе носієм національної культури та полікультурності (розуміння різниці звичаїв, традицій, що притаманні не лише різним народам, а й кожному представнику етнічної групи, здатність побачити спільне та відмінне між культурами, подивитися на власну культуру очима інших народів).

Когнітивний (пізнавальний) компонент полікультурної компетентності передбачає наявність у майбутнього соціального педагога знань про етнічну, культурну, конфесійну багатоманітність України та регіону, в якому він працюватиме, моральні

норми та необхідність їх дотримання у власному житті; знання про особливості соціально-педагогічної роботи у поліетнічному суспільстві та володіння спеціальними технологіями її здійснення.

Діяльнісно-поведінковий компонент полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога спрямований на розвиток здатності до виконання професійних завдань при взаємодії із представниками різних етнічних груп, забезпечує сформованість полікультурних умінь та навичок, дотримання соціальних норм та правил поведінки в полікультурному суспільстві, досвіду позитивної взаємодії з представниками різних культур і реалізується через комплекс здатностей соціального педагога: загально інформаційні вміння, дослідницькі здатності, здатності критичного мислення, здатності вести діалог, здатності розв'язувати проблеми і конфлікти та ін.

Комунікативний компонент полікультурної компетентності – здатності майбутнього соціального педагога до іншомовної комунікації: знання іноземних мов, найпоширеніших мовленнєвих кліше; вміння побудувати міжкультурний діалог, крос-культурна грамотність.

Рефлексивний компонент полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога передбачає здатність до самоаналізу та самооцінки професійних дій у полікультурному просторі (вміння критично аналізувати власні дії, конкретну соціальну ситуацію в умовах багатокультурності та приймати обґрунтоване рішення).

Згідно з основними положеннями рівневого підходу, у педагогічній теорії має бути чітко визначений комплекс критеріїв, за зміною яких можна було б виявити динаміку сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів.

Визначаючи критерії й показники рівнів сформованості полікультурної компетентності, ми виходили з положень критеріального підходу: критерії мають фіксувати діяльнісний стан суб'єкта, містити інформацію про цілі, мотиви, засоби, зміст, умови і результат педагогічної діяльності [9].

На підставі аналізу наукових робіт, присвячених проблемі полікультурної компетентності майбутнього вчителя (Л. Гончаренко, Л. Маєвська, Л. Чередниченко, Н. Якса), та на основі власного бачення змісту полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога, відповідно до кожного її структурного компонента, нами були гіпотетично визначені такі критерії й показники рівнів сформованості полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога: мотиваційно-ціннісний (наявність ціннісних орієнтацій у полікультурному просторі, мотивації на взаємостосунки з представниками іноетнічного населення); особистісний (особистісні здібності, що виражаються певними психологічними якостями); когнітивний (знання, пов'язані з полікультурністю, особливостями соціально-педагогічної роботи у поліетнічному суспільстві); діяльнісно-поведінковий (модель професійної взаємодії з представниками різних етнічних спільнот); комунікативний (здатність до іншомовної комунікації); рефлексивний (здатність до самоаналізу та самооцінки професійних дій у полікультурному просторі).

Призначення мотиваційно-ціннісного критерію полягає у виявленні прагнення студентів до набуття полікультурної компетентності; усвідомленості ціннісно-нормативного поля певного полікультурного середовища; орієнтованості майбутніх соціальних педагогів на загальнолюдські й демократичні цінності в професійній діяльності (визнання універсальності основних прав і прав людини будь-якої національності; поваги до людської гідності та свободи, незалежно від її національної приналежності, віросповідання; прийняття соціальної, культурної, релігійної різноманітності суспільства; усвідомлення важливості громадянського діалогу в полікультурному суспільстві; заперечення ксенофобії та дискримінації; визнання

побудови міжетнічної комунікації на основі принципу толерантності; переваги конструктивного розв'язання міжетнічних конфліктів); ставлення до представників різних етнічних груп; прояву інтересу до актуальних проблем полікультурності та настанови на застосування матеріалів з полікультурності у професійній діяльності; визнання важливості гуманістичної етики в міжетнічному спілкуванні; усвідомлення цінності і необхідності професійно-етичного самовдосконалення і саморозвитку.

Особистісний критерій слугує для виявлення особистісних здібностей майбутнього соціального педагога, які виражаються певними психологічними якостями й уможливають здійснення професійної діяльності у полікультурному соціумі на ментальному рівні. Це: гнучкість (здатність адаптуватися до змінних ситуацій міжкультурної взаємодії); комунікабельність (відкритість до спілкування і бажання будувати діалог з представниками різних національностей); гуманістичний характер спілкування (прояв поваги до клієнта незалежно від його етнічного походження, щирість, тактовність, доброзичливість, взаєморозуміння у спілкуванні); емпатійність (здатність емоційно відгукуватися на проблеми, що спричиняють конфлікти на міжнаціональному підґрунті); етнічна толерантність (сприйняття культурного плюралізму, поважне ставлення до іншої думки, психологічна готовність до взаємодії із представниками інших національностей на основі терпимості та згоди); усвідомлення себе носієм національної культури та полікультурності (розуміння різниці звичаїв, традицій, що притаманні не лише різним народам, а й кожному представнику етнічної групи, здатність побачити спільне та відмінне між культурами, подивитися на власну культуру очима інших народів).

За допомогою когнітивного критерію виявляються: якість знань майбутнього соціального педагога про етнічну, культурну, конфесійну багатоманітність України; особливості етнічної своєрідності, звичаї та традиції народів регіону, у якому він працюватиме; культурні цінності, норми, зразки і форми діяльності, що існують у багатонаціональному середовищі; моральні норми та необхідність їх дотримання у власному житті; якість знань основних понять з полікультурної освіти, що дозволяють орієнтуватися в інформаційному просторі полікультурного суспільства та вільно оперувати фактами; якість знань про особливості соціально-педагогічної роботи у поліетнічному суспільстві та володіння спеціальними технологіями її здійснення.

Як відомо, знання проявляються в діяльності, за характером і результатами якої можна з'ясувати їх якість та рівень, що має особистість. Тому сформованість полікультурної компетентності залежить не лише від суми засвоєних знань з полікультурності, але й від умінь їх використовувати у професійній діяльності. Тому показниками діяльнісно-поведінкового критерію є здатності до виконання професійних завдань при взаємодії із представниками різних етнічних груп, що виражаються системою вмінь: шукати й опрацьовувати інформацію про культурну спадщину свого та інших етносів; вміти аналізувати й оцінювати поточну соціальну ситуацію у полікультурному середовищі; підбирати полікультурний матеріал, адекватний освітній меті; вміння формувати власну позицію у полікультурному соціумі та вміння цю позицію представляти і захищати, поважаючи позицію іншої людини; вміння організовувати конструктивну спільну діяльність з представниками інших етнокультурних систем на основі знань і поваги їхніх культурно-психічних особливостей; вміння відстоювати власну думку і поважати думку іншої людини під час міжкультурної взаємодії; вміння визначати соціальні проблеми й конфлікти в полікультурному суспільстві та конструктивно їх розв'язувати; вміння вивчати клієнта і його проблему у взаємозв'язках з етнокультурним полем особистості та етносередовищем постійного місця проживання; вміння прогнозувати рівень розвитку індивіда в конкретному полікультурному середовищі та моделювати формування особистості на основі діагностики її

етнокультурного оточення; вміння регулювати відношення в системі «клієнт-етнокультура-соціум».

Комунікативний критерій призначений для виявлення здатності майбутнього соціального педагога до іншомовної комунікації: знання іноземних мов, найпоширеніших мовленнєвих кліше; вміння побудувати міжкультурний діалог, крос-культурна грамотність.

Рефлексивний критерій із його показниками виявляє володіння полікультурною компетентністю на рівні прояву педагогічних здібностей, що є передумовою успішної діяльності, так званими стимуляторами професійного зростання. До них ми віднесли здатність до самоаналізу та самооцінки професійних дій у полікультурному просторі: вміння критично аналізувати власні дії, самооцінка своїх можливостей як майбутнього фахівця багатонаціонального суспільства; вміння будувати полікультурну діяльність на принципах отримання зворотного зв'язку; вміння аналізувати конкретну соціальну ситуацію в умовах багатокультурності та приймати обґрунтоване рішення; наявність розвиненої стійкої потреби в самоосвіті, самовихованні, самореалізації в поліетнічному середовищі тощо.

Повноцінність і всебічність вираження представлених вище критеріїв та показників будуть слугувати ключем до визначення рівнів сформованості полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога, а саме: унікального, стандартного, оптимального та примітивного. Характеристика рівнів є відносною, оскільки компетентність соціального педагога – це складна категорія, яка розглядається як вираженість декількох компонентів. Крім того, особистісні якості майбутнього соціального педагога не можуть бути діагностовані з високою точністю з огляду на свою змінюваність, динамічність, залежність від різних ситуацій і обставин.

Унікальний рівень сформованості полікультурної компетентності – це професійно-елітарний тип, зумовлений високим рівнем професійної культури, що ґрунтується на системних, глибинних знаннях, унікальних навичках та вміннях і характеризується тим, що студент виявляє стійке прагнення до набуття полікультурної компетентності, зацікавленість і свідоме бажання вивчати власну етнічну культуру й культуру народів, що проживають поруч; позитивно ставиться до культурних відмінностей; має бажання застосовувати матеріали з полікультурності у подальшій професійній діяльності; має стійку орієнтацію на цінності та норми певного соціокультурного поля; усвідомлює моральні аспекти соціально-педагогічної діяльності у полікультурному середовищі; орієнтований на активну і творчу працю в обраній галузі, на етичні норми та стереотипи спілкування з клієнтом – одиницею певної етноспільноти; добре обізнаний з власною етнічною культурою та особливостями культури інших етнічних груп, володіє полікультурною термінологією, вільно оперує фактами, виявляє вміння використовувати полікультурні знання в соціально-педагогічній діяльності; знає декілька іноземних мов, володіє способами та прийомами ефективної міжкультурної комунікації та взаємодії; є активним учасником заходів полікультурної спрямованості; має здатність будувати діалог з представниками різних національностей, виявляє відкритість до спілкування, готовність до взаємодії й співробітництва; виявляє повагу до поглядів людини іншої етнічної групи, толерантність, миролюбність, тактовність у ставленні до представників різних етносів; має сукупність здібностей аналізувати й оцінювати власну діяльність, об'єктивно оцінює свої особистісні властивості та якості як майбутнього фахівця у сфері освіти, має бажання до вдосконалення власного професійного потенціалу на засадах полікультурності, розвинену стійку потребу в самоосвіті й самовихованні.

Оптимальний рівень сформованості полікультурної компетентності – вище середнього, який характеризується тим, що студент виявляє зацікавленість вивчати власну етнічну

культуру й вибірковий інтерес до знайомства з культурою народів, що проживають поруч, має позитивне ставлення до представників інших народів і культур, має стійкі мотиви до вивчення матеріалу полікультурної спрямованості та його застосування у подальшій професійній діяльності, проте володіє поверхневими уявленнями про власну етнічну культуру та культуру інших етнічних груп, частковими знаннями полікультурної термінології; вдається до шаблонів у виборі форм та методів полікультурної роботи; усвідомлює важливість соціально-педагогічної діяльності в полікультурному середовищі, визнає необхідність такої діяльності, можливість професійно-етичного розвитку; визнає моральний аспект практичної діяльності, необхідність професійної допомоги клієнту при розв'язанні етносоціальної проблеми; визнає цінності гуманістичної етики в міжетнічному спілкуванні, але не відчуває потреби щодо вивчення ціннісно-нормативного змісту культури етноспільноти, з якою взаємодіє; розуміє закономірності функціонування етнокультури в певному просторово-часовому полі, її ролі в процесі соціалізації особистості, особливостей етичних норм та цінностей різних етнокультур; наявні необхідні для даної практичної діяльності вміння і навички, проте має труднощі у спілкуванні та спільній діяльності з представниками інших етнокультурних спільнот; є пасивним учасником заходів полікультурної спрямованості; знає одну іноземну мову; виявляє вибіркоче спілкування з представниками різних національностей; проявляє толерантність у взаємодії з представниками інших націй і народів; має достатній потяг до самовдосконалення власного професійного потенціалу на засадах полікультурності й розвинену стійку потребу в самоосвіті й самовихованні.

Стандартний рівень сформованості полікультурної компетентності характеризується наявністю системних професійних знань та набору універсальних полікультурних навичок та вмінь і проявляється в тому, що студент виявляє вибірковий інтерес до вивчення власної етнічної та іноетнічної культури, й відноситься до цього, як до вивчення програмового навчального матеріалу; має нейтральне ставлення до представників інших народів і культур; нестійкі мотиви до вивчення матеріалу полікультурної спрямованості та його застосування у подальшій професійній діяльності; має фрагментарні уявлення про власну етнічну культуру та культуру інших етнічних груп; володіє частковими знаннями полікультурної термінології; виконує полікультурну роботу за зразком, не проявляючи власної ініціативи; знає одну іноземну мову; має труднощі у спілкуванні та взаємодії з представниками інших етнокультурних спільнот; є пасивним учасником заходів полікультурної спрямованості; володіє нестійкими орієнтаціями щодо важливості соціально-педагогічної діяльності в просторі культури певного етносу; визнає необхідність такої роботи, але відсутній моральний аспект діяльності; побудова міжетнічного спілкування на етичних нормах та стереотипах не розглядається як необхідна умова успішної взаємодії в практичній діяльності; знання щодо соціально-педагогічної діяльності в етнокультурному середовищі не мають певної системи, мають накопичувальний характер, тому й не стають в нагоді при розгляді проблем клієнта – носія певної етнокультури; відсутній творчий підхід до вирішення етносоціокультурних проблем клієнтів; має недостатні вміння й навички для моделювання ситуації розвитку особистості клієнта в конкретному етнокультурному середовищі; вміння вивчати клієнта й аналізувати його проблему у взаємозв'язках з етносоціокультурним оточенням розвинуті досить слабо; має ситуативний прояв терпимості та згоди у взаємодії з представниками інших націй і народів; проявляє недостатній потяг до самовдосконалення власного професійного потенціалу на засадах полікультурності й нестійку потребу в самоосвіті й самовихованні.

Примітивний рівень сформованості полікультурної компетентності характеризується тим, що студент не виявляє зацікавленості й свідомого бажання вивчати власну етнічну

культуру, демонструє негативне ставлення до представників інших народів, які населяють певну територію та їхнього культурного спадку, не має свідомого бажання застосувати матеріал з полікультурності в подальшій професійній діяльності; демонструє відсутність знань щодо власної етнічної культури та культури інших етнічних груп, не володіє полікультурною термінологією, не виявляє вмінь використовувати полікультурні знання у соціально-педагогічній діяльності; не володіє жодною іноземною мовою, способами та прийомами ефективної міжкультурної комунікації та взаємодії; уникає участі у заходах полікультурної спрямованості; уникає контактів і не має бажання будувати діалог з представниками різних національностей; не шукає першим шляхів порозуміння у стосунках з представниками різних етносів; не усвідомлює специфіки професійної діяльності в полікультурному просторі, не вникає в ціннісно-нормативний зміст культури; у практичній діяльності не проявляє творчості, активності; під час вирішення етносоціальних проблем дотримується пасивної моральної позиції; професійні знання, вміння й навички діяльності в певному полікультурному регіоні відсутні, що унеможливорює зорієнтованість у етносоціальних проблемах; відсутня етнічна толерантність (може виявити схильність до насильницьких дій та агресії); демонструє відсутність бажання до самовдосконалення власного професійного потенціалу на засадах полікультурності.

Усі перераховані рівні полікультурної компетентності взаємозалежні між собою, і тому можуть мати проміжні позиції. Водночас йдеться про те, що кожен попередній рівень є ніби пропедевтичним щодо наступного, більш високого.

Проведений теоретичний аналіз досліджень у контексті порушеної проблеми свідчить про наявність у науковому просторі нових підходів до підготовки фахівців сфери освіти в умовах компетентнісної парадигми. Однією із ключових компетентностей, якими має володіти випускник педагогічного вишу, визнано полікультурну.

Враховуючи ознаки полікультурної компетентності, описані дослідниками, ми визначаємо полікультурну компетентність майбутнього соціального педагога. Це інтегративна якість особистості майбутнього фахівця, що формується в процесі полікультурної освіти у ВНЗ та включає систему відповідних знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, психічних властивостей, досвіду дотримання соціальних норм і правил поведінки, необхідних для повсякденного життя й професійної діяльності в сучасному багатокультурному суспільстві, й відображається в комплексі здатностей ефективно вирішувати завдання професійної соціально-педагогічної діяльності на основі позитивної взаємодії із представниками різних культур. У структурі полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога мають бути такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, особистісний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий, комунікативний та рефлексивний компонент.

Перспектива подальших пошуків у напрямку дослідження полягає у визначенні рівнів сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Організація соціально-педагогічної та психологічної практики студентів ВНЗ (спеціальності «Соціальна педагогіка») : навч.-метод. посіб. / М. О. Докторович та ін.; за ред. Я. І. Журецького. – Вид. 2-ге, виправл. І доповн. – К. : Ленвіт, 2013. – 311 с.
2. Соціальна педагогіка : Підручник / За ред. А. Й. Капської. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 488 с.
3. Гура В.В. Компетентностный подход в подготовке социальных педагогов / Под ред. В. В. Гура / В.В. Гура, Т. Д. Скуднова, С. Ю. Шалова и др. – Таганрог : Изд-во Таганрогского гос. пед. института, 2008. – 244 с.

4. Гурьянова Т. Ю. Формирование поликультурной компетентности студентов вузов (на материале обучения иностранному языку) : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Т. Ю. Гурьянова. – Чебоксары, 2008. – 20 с.
5. Перетяга Л. Є. Дидактичні умови формування полікультурної компетентності молодших школярів : дис ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Перетяга Людмила Євгенівна. – Х., 2007. – 247 с.
6. Кузьменко В. В., Гончаренко Л. А. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи : [навчальний посібник] / В. В. Кузьменко, Л. А. Гончаренко. – Херсон : РІПО, 2006 – 92 с.
7. Чередниченко Л. А. Формування полікультурної компетентності майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки / Любов Анатоліївна Чередниченко – Х. : Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2012. – 265 с.
8. Нові підходи до історичної освіти в умовах багатокультурного суспільства : [навч. посіб. для студ. ВНЗ] / К. О. Баханов, С. С. Баханова, Є. В. Більченко, В. О. Венгерська, П. В. Вербицька, П. І. Кендзьор, І. А. Костюк, С. О. Терно / за заг. ред. К. О. Баханова. – Л. : ЗУКЦ, 2012. – 164 с.
9. Коханко О. М. Основи науково-педагогічних досліджень : навч. посіб. / Октавіан Михайлович Коханко. – Хмельницький : ХНУ, 2005. – 254 с.

УДК 37.018.1(510)

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ В УМОВАХ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ПІКЛУВАННЯ (ДОСВІД КНР)

Л.С.Калашник, к. пед. н., доцент, докторант

Інститут Вищої освіти НАПН України

Стаття присвячена актуальним питанням організації системи національного виховання в багатонаціональному суспільстві, зокрема – досвіду КНР. На сьогодні КНР розглядає питання національного виховання як основне завдання виховання патріотичного – одного з чотирьох основних видів виховання. В статті увага також приділяється питанням стимулювання заходів з національного/патріотичного виховання з боку держави завдяки загальнокитайським соціальним програмам. Об'єктом уваги статті обрано вихованців китайської системи соціального піклування, що дає змогу розглянути окреслені питання у «чистому вигляді».

Ключові слова: патріотичне виховання, націоналізм, багатонаціональність, діти-сироти, система соціального піклування.

Калашник Л.С. НАЦИОНАЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ-СИРОТ В УСЛОВИЯХ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОГО ПОПЕЧЕНИЯ (опыт КНР) / *Институт Высшего образования НАПН Украины, Украина.*

Статья посвящена актуальным вопросам организации системы национального воспитания в многонациональном обществе, в частности - опыту КНР. Сегодня КНР рассматривает вопрос национального воспитания как основную задачу воспитания патриотического - одного из четырех основных видов воспитания. Также в статье внимание уделяется вопросам стимулирования мероприятий по национальному / патриотическому воспитанию со стороны государства благодаря проведению общекаитайских социальных программ. В качестве объекта внимания статьи избраны воспитанники учреждений китайской системы социального попечения, что позволяет рассмотреть указанные вопросы в «чистом виде».

Ключевые слова: патриотическое воспитание, национализм, многонациональность, дети-сироты, система социального попечения.